

CITEVA OBSERVAȚII ASUPRA UNEI DISPUTE TERMINOLOGICE

DE
ȘTEFAN ENACHE
ȘI ILIE SANDU

Supunerea reflecției critice a stadiului de evoluție al unei științe, a realizărilor și insuficiențelor ei, s-a dovedit a fi totdeauna fertilă pentru dezvoltarea ei viitoare prin deschiderea de orizonturi noi cercetării. Inițiativa Muzeului Țării Crișurilor de a dezbate aspectele fundamentale ale etnografiei ca știință (domeniu, metode de cercetare, raporturi cu celelalte științe) este o necesitate acută impusă de condițiile actuale când diverse domenii ale cercetării se ramifică și se intersectează, iar știința în ansamblul ei apare ca o rețea vastă de discipline științifice.

În acest context, determinarea locului etnografiei în configurația generală a științelor sociale este indispensabilă pentru progresul ei, dar care nu se poate realiza atîta timp cît nu există un acord general asupra conținutului și sensului termenilor ce desemnează același domeniu de studiu al culturii populare.

Punerea în circulație la noi în ultimii ani a unui nou termen, *etnologie*, alături de cele tradiționale (*etnografie*, *folclor*), utilizarea lor concomitentă fără delimitările de rigoare, sărăcia aparatului conceptual, eterogenitatea și lipsa de claritate a conceptelor de bază cu care se operează ca de exemplu cel de *artă populară*¹ de pildă, sau situația etnografiei ca auxiliară istoriei², trădează condiția de subdezvoltare a etnografiei în raport cu celelalte discipline ale științelor sociale.

Inexistența unui consens în rîndul cercetătorilor români cu privire la conținutul termenilor: etnografie, folclor, etnologie, depășește cadrul unei simple dispute terminologice, care n-ar prezenta interes, dacă n-ar ascunde în realitate complexitatea domeniului de studiu

---

¹ Al. Dima, *Arta populară și relațiile ei*, București, 1971; Grigore Smeu, *Arta populară și proliferarea conceptelor*, în „*Estetica filozofică și științele artei*”, București, 1972, p. 278—305.

² Ștefan Pascu, *Etnografie și istorie*, în „*Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei*” pe anii 1959/1961, Cluj, 1963, p. 13—21.

al civilizației populare, a cărei cunoaștere, la toate nivelurile de organizare și în totalitatea sa, nu poate fi abordată din perspectiva limitelor metodologice ale unei singure discipline. Întrebările care se pun și răspunsurile ce se cer elucidate în noul stadiu de evoluție al etnografiei și al proliferării mijloacelor de investigație în științele sociale contemporane sînt: denumirile de etnografie, folclor, etnologie, utilizate de cercetătorii români pentru desemnarea științei ce se ocupă cu studiul culturii populare, sînt reductibile, sau implică diferențieri ce ar legitima folosirea lor? În acest ultim caz o delimitare a conținutului și sensurilor se impun de la sine. Nefiind o chestiune de pură opțiune terminologică, ci reflectînd specificități în cadrul cunoașterii, o restructurare a domeniului etnografiei devine absolut necesară în sensul abordării ei ca știință intra și multidisciplinară. Reexaminarea din această perspectivă a disputei terminologice și-ar găsi credem rezolvarea, ea nefiind de altfel decît o ilustrare a acestui caracter, mascat încă de la întemeierea etnografiei ca știință, de încercările ne-reușite de a se impune, a unuia sau altuia dintre termeni, evidente și azi în modul de organizare și titulatura instituțiilor ce studiază cultura populară.

Propunîndu-ne să legitimăm denumirile de etnografie, folclor, etnologie, ca necesități impuse de progresul cunoașterii și reprezentînd tendințele de specializare și integrare specifice tuturor științelor, nu ne vom referi la aspectele istorice ale folosirii acestor termeni, ele fiind amplu descrise în lucrările de specialitate³, făcînd numai cîteva observații care au generat această dispută.

Etnografia s-a constituit ca știință la noi în țară mai tîrziu decît celelalte științe sociale deși caracterul rural al civilizației românești era dominant pînă în secolul al XX-lea. Interesul pentru cunoașterea culturii populare s-a amplificat îndeosebi în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Primul dintre aspectele care s-a impus atenției cercetătorilor a fost creația populară orală și îndeosebi poezia populară. Această preocupare a fost precedată de existența pe plan european a unei largi mișcări de valorificare și valorizare a creației populare. Deși valoarea acestui domeniu de creație a fost recunoscută încă de la jumătatea secolului al XIX-lea de premergătorii culturii moderne românești (M. Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Alecu Russo), rezultate notabile în culegerea și interpretarea acestor creații nu s-au întregit decît mult mai tîrziu odată cu maturizarea disciplinelor filologice care ofereau un aparat conceptual și o metodologie științifică de cercetare. Este interesant de remarcat că momentele de maturizare a celorlalte științe sociale moderne (sfîrșitul secolului XIX și începutul secolului al XX-lea) în țara noastră ca geografia, istoria, istoria artelor,

³ Romulus Vuia, *Etnografie, etnologie, folclor*, Cluj, 1930; George Vălsan, „O știință nouă: Etnografia”, Cluj, 1927; Romulus Vulcănescu, *Etnografia, știința culturii populare*, București, 1966; Gheorghe Vrabie, „Folclorul, obiect, principii, metodă, categorii.” București, 1970.

sociologia, filozofia sînt în același timp progrese substanțiale în relevarea valorilor civilizației populare. Majoritatea reprezentanților de seamă ai acestor științe au abordat fenomenul culturii populare în măsura în care știința ce o profesau interfera cu domeniul de studiu al culturii populare, utilizînd bineînțeles metodele de cercetare proprii disciplinei ce o slujeau⁴. Consecința acestei realități este că cele mai valoroase contribuții pînă nu demult la formarea fondului de informații și interpretare a lor l-au adus reprezentanții disciplinelor specializate. Este de neconceput azi o sinteză a așezărilor a tipurilor de locuințe, a arhitecturii populare în general fără aportul școlii geografice (V. Mihăilescu, Ion Conea etc.), sau a școlii românești de arhitectură (Grigore Ionescu). Nu se poate elabora azi o sinteză a specificului artei noastre populare fără a lua în considerație studiile lui Nicolae Iorga⁵, Lucian Blaga⁶, George Oprescu⁷. Cauza acestei situații a fost credem diversitatea și complexitatea formelor civilizației populare care după cum se poate constata nu a putut fi abordată numai din perspectiva metodologică a unei singure discipline ci a tuturor științelor cu al căror domeniu de investigație a interferat domeniul de studiu al culturii populare.

Disociindu-se de științele filologice, folcloristica s-a constituit în știință separată cu obiect de studiu (aspectul spiritual al culturii populare) și inventar metodologic propriu, denumirea împrumutînd-o din literatura europeană. Aceeași tendință de specializare o surprindem și în apelul lui George Vâlsan ca etnografia să se desprindă de geografie dar să se dezvolte pe lîngă ea „*Etnografia română nu va mai putea deveni niciodată geografie, dar va fi mai bine apărută de un amestec prea mare cu folclorul și arta populară de care va trebui hotărît desprîntă, dacă vrem să fie o știință fecundă și să nu mai vegeteze cum a vegetat pînă astăzi. Și folclorul și arta populară au mare valoare pentru cunoașterea poporului nostru. Dar ele prezintă numai o latură a vastului suflet popular și materialul lor a fost adunat în mare parte numai ca să puie în evidență meritul estetic al producției populare*”⁸. Școala geografică reliefa alte valori latente și ignorate pînă atunci ale culturii populare, uneltele și meșteșugurile, care au prilejuit interesante reflecții filozofice lui Simion Mehedinți⁹.

Știința culturii populare apare astfel ca o știință integratoare a cercetărilor celorlalte discipline sociale interferente domeniului ei

⁴ Gh. Iordache și N. Nițu, „*Preocupări etnografice în opera lui Nicolae Iorga*”, în „*Contribuții istorice*”, Craiova, 1972.

⁵ Nicolae Iorga, *L'art populaire en Roumanie, son caractère, ses rapports et son origine*, Paris, 1923; Idem, *La Roumanie, pittoresque*, Paris, 1924; Idem, *Les art mineur en Roumanie*, II Bucurest, 1936.

⁶ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, București, 1969.

⁷ George Oprescu, *Arta țărănească la români*, București, 1922; Idem, *Arta populară românească*, București, 1939.

⁸ George Vâlsan, „*O știință nouă — Etnografia*”, Cluj, 1927, p. 36.

⁹ Simion Mehedinți, *Coordonate etnografice: civilizație și cultură*, București, 1930.

iar adîncirea acestor cercetări este o condiție indispensabilă progresului ei ca știință. Caracterul interdisciplinar este evident.

Denumirea noi științe în formare a devenit în aceste condiții terenul unor confruntări terminologice care nu s-a încheiat nici pînă azi. Avînd ascendentul realizărilor prestigioase cît și precedente în folosirea termenului de folclor ca desemnînd cultura populară în totalitatea ei și în alte țări ale Europei, reprezentanții școlii filologice au încercat să extindă denumirea de folclor la ansamblul culturii populare românești, fără a reuși însă, iar azi revendicînd folclorului statutul de știință interpretativă similar sociologiei și psihologiei¹⁰. Majoritatea cercetătorilor, cu excepția unei părți a folcloriștilor, au optat pentru termenul de *etnografie* ca denumire a noii științe în cadrul căreia folclorul reprezintă o ramură specializată, denumire pe care ne-o însușim și noi considerînd-o ca reflectînd mai clar realitatea procesului constituirii domeniului culturii populare ca știință. Ea oferă în același timp cale liberă celorlalte ramuri ale etnografiei ca: arta populară, (plastică), arhitectura, tehnica populară, să-și revendice statute de științe specializate în cadrul etnografiei pe măsura maturizării lor. Reconsiderarea din această perspectivă a anumitor concepte de bază ale etnografiei, cum ar fi cel de *artă populară* de exemplu, ar cîștiga în concizie și profunzime prin punerea în evidență a specificității fiecărei forme a artei populare, disocierea conceptului de artă populară în *artă poetică* și *artă plastică* oglîndind mai bine realitatea artei și mai ales deosebirea instrumentelor de semnificare, *semnul plastic* și *semnul lingvistic*. Aplicarea la domeniul artei plastice populare a metodelor și concluziilor filologice nu permit să se realizeze decît ceea ce au comun. Pierre Francastel remarcă tendințele devoratoare ale filologiei de a se înscăuna ca singura știință a limbajului în epoca contemporană, pretinzînd să constituie paradigma oricărei cercetări a unui instrument de semnificare. „*Științele s-au apărut mai bine pentru că atît obiectele produse de ele cît și gradul lor de abstractizare și orientarea lor pozitivă le-a sustras atracției exercitate de lingvistică*”¹¹.

Dincolo de vanitatea filologilor noi vedem în perseverența lor de a impune denumirea de folclor ansamblului culturii populare și considerarea lui ca o știință interpretativă, sintetizatoare, cea de a doua tendință prezentă în scurta istorie a etnografiei românești, cea de *integrare* (nu însumare) a cunoștințelor și nu întîmplător, desigur, științele filologice oferind o metodologie și un instrument noțional mai evoluat decît oricare dintre ramurile etnografiei. Lucrările lui Lucian Blaga¹² și Al. Dima¹³ ilustrează această tendință. Limitele acestor lucrări sînt limitele stadiului etnografiei ca știință.

¹⁰ Gh. Vrabie, *op. cit.*, p. 94

¹¹ Pierre Francastel, *Figura și locul*, București, 1971, p. 53.

¹² Lucian Blaga, *op. cit.*

¹³ Al. Dima, *op. cit.*

Diferențierea și integrarea reprezintă două laturi ale aceluiași proces, corespunzând analizei și sintezei în știință. Un obiect pentru a fi cunoscut trebuie mai înainte descompus în părțile sale componente, aceasta corespunzând cu specializarea disciplinelor (folclor, artă populară, sociologie rurală, arhitectură populară) care interferează cu diviziunea spontană a cercetării în cadrul etnografiei. Sinteza presupune unirea într-un tot coerent a datelor analizei, respectiv a datelor furnizate de ramurile specializate ale etnografiei. Pentru denumirea noii științe-integratoare a etnografiei ne însușim termenul de *etnologie*, utilizat în literatura europeană și adoptat la noi în ultimii ani.

Delimitarea problemelor susceptibile să circumscrie un teren de cercetări etnologiei românești, și care nu se poate confunda cu cele ale etnologiei europene, este o necesitate stringentă cunoscând că etnologia, ca orice știință de altfel, nu își poate legitima dreptul la existență decît în măsura în care poate realiza cunoașterea esenței, a legității și a structurii culturii populare. Aceasta ar conferi capacitatea confruntării cu alte discipline sociale, prin contribuțiile ce le-ar aduce la originile și specificul culturii noastre.

Între tendințele de diferențiere și integrare ale etnografiei există o unitate dialectică, iar stimularea dezvoltării lor este absolut necesară cunoașterii fenomenului etnografic în totalitatea sa, la toate nivelurile de organizare, al compoziției și al structurii.

Rezumînd observațiile privind disputa terminologică, considerăm că la baza ei a stat caracterul intra și multidisciplinar al domeniului de studiu al culturii populare, generat de complexitatea și diversitatea formelor culturii populare. *Prin termenul de etnografie înțelegem să desemnăm ansamblul culturii populare atît sub aspect material cît și spiritual, iar prin termenii de folclor, artă populară, arhitectură populară, tehnică populară, înțelegem să desemnăm ramurile specializate ale etnografiei care abordează fiecare un anumit aspect și cu mijloace proprii de investigare, aflîndu-se într-un stadiu de maturizare mai mult sau mai puțin avansat.* Ele au drept scop reconstituirea și înțelegerea tuturor manifestărilor culturii populare și ilustrează caracterul intradisciplinar al etnografiei.

Etnologia nu se substituie științelor specializate ale etnografiei, între ele existînd relații de complementaritate. Ea abordează fenomenul etnografic la nivelul structurii utilizînd datele științelor specializate și urmărind stabilirea și explicarea legilor în înțelesul de fapte generale, de relații ordinale sau de analize structurale traducîndu-se printr-un limbaj mai mult sau mai puțin formalizat¹⁴, punînd totodată în relief caracterul multidisciplinar al domeniului de studiu al culturii populare.

¹⁴ Jean Piaget, *Dimensiuni interdisciplinare ale psihologiei* București, 1972, p. 13.